

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 9

İlkteşrin 1942.

Cilt: II

SARAY BOSNA ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE VİYANA BOZGUNUNDAN SONRAKİ HARP YILLARINDA BOSNA

1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı imparatorluğu hıristiyan âlemine karşı on altı yıl süren felâketlerle dolu uzun bir harbi idame etmek zorunda kaldı. Bu harp sonunda da devlet sadece mağlûbiyetini tasdik ederek geniş ülkeler bırakmış olmuyor; aynı zamanda bu on altı harp yılının icabettirdiği tüketici gayretler memleketi bir daha altından kalkamayacağı bir perişanlık ve inhitat içine atmış bulunuyordu. Harbin, imparatorluğun bünyesinde açtığı yaralar, yaptığı derin sarsıntılar bilhassa harekât sahalarına yakın yerlerde tabii müdhîş olmuştur. Bu vaziyeti Bosna'da bizzat Saray-Bosna kadılarının merkeze yazdıkları ve burada bazılarını neşrettiğimiz vesikalarda çok yakından görmek mümkündür: Bunlarda bir taraftan merkez, diğer harp sahaları için asker isterken öteden Bosna, kalelerin düşman eline düştüğünden, harp ve hastalık yüzünden ahalinin kırılıp kasabaların dağıldığından bahsetmekte, vergisini bile eskisi gibi veremeyeceğini bildirmektedir.

Maamafih vesikaların ait olduğu tarihlerde Köprülüoğlu Fazıl Mustafa'nın gayretiyle durum Osmanlı imparatorluğu için biraz daha düzelmiş bulunuyordu. Başlıca harp sahneleri Tuna, Transilvanya idi. İlk vesikamız 1693 yılı başlarına ait olduğuna göre o senenin temmuzunda Avusturya Cenerali *Duc de Croÿ* Belgrad'ı kuşatmıştı. Fakat Sadriazam Bozoklu Mustafa Paşa'nın yaklaşması üzerine muhasarayı bırakıp çekildi. 1693 kışına girerken Holanda ve İngiltere'nin yaptıkları sulh tavassutları bir netice vermedi. 1694 ağustosunda yeni Sadriazam Sürmeli Ali Paşa *Varadin'i (Peterwaradein)* şiddetle tazyik ettiyse de sonunda çekilmek zorunda kaldı. Müttelikler Osmanlıları Bosna'nın şimal hudutlarında oldukça sıkıştırmakta idiler. Birçok mühim kaleler düşman eline düşmüştü ve durum bazan çok telâşlı bir hal almakta idi. Aynı tarihlerde Bosna'nın garbinde, Dalmaçya'da mühim askerî faaliyet olmakta idi. Venedikliler burada birçok mühim kaleleri ve bu arada Hersek'in anahtarı mesabesinde bulunan *Gabella* ^{1]} kalesini almışlardı. Vesikalarda adı geçen Bosna Valisi Mehmet Paşa ile İşkodra Valisi Süleyman Paşa ve Yenişehir Sancak beyinin kal'ayı geri almak için yaptıkları şiddetli hücumlar semeresiz kaldı.

Burada neşrettiğimiz vesikalar Saray-Bosna kadılığının 1693 ten 1719 a kadar gelen sicil defterinden çıkarılmıştır. Defter, idari teşkilât ve bilhassa arazi ve vergi işleri bakımından olduğu kadar Bosna cephesindeki bu harekâtı aydınlatmak itibarıyla de birinci derecede ehemmiyetli bir kaynaktır ve başka yerlerde bulunmayan birçok yeni malûmatı ihtiva etmektedir ^{2]}. Bizzat kadıların imzalarıyla orijinal ve her halde tek nüsha olan bu defter, bugün Türk Tarih Kurumu kütüphanesi yazmaları arasında, Y 514 kayıt numarasıyla saklıdır. Baştaki bir yazıya göre defterin, 1719 tarihi sıralarında İstanbul'a gelmek niyetinde bulunan Saray-Bosna kadısı tarafından getirildiği kuvvetle muhtemeldir. Defter bundan sonra Türk Tarih Encümenince alınmış ve oradan Türk Tarih Kurumu kütüphanesine intikal

^{1]} Bizim tarihlerde «غبد»

^{2]} Silahdar tarihinde (Bak. cilt II, s. 602-260) bu senelere ait *Bosna* ve Dalmaçya harekâtı hakkında hiç bir kayıt yoktur.

Viyana Bozgunundan sonra Bosna

etmiştir. Bilindiği üzere daha önce değerli âlim *Dr. C. Truhelka* tarafından XVII. asır başlarına ait böyle bir sicil defteri neşir edilmiş ^{1]} ve ilim âlemince büyük ehemmiyeti takdir olunmuştu^{2]}. Biz de imkân olursa, Tarih Kurumunun yüksek müsaadesiyle 74 yaprak tutan bu defteri ayrıca tam bir şekilde neşretmek niyetindeyiz. Burada seçip neşrettiğimiz vesikalar 1693-1694 tarihlerinde Bosna taraflarındaki harp harekâtına ve Bosna'nın umumî durumuna teallük etmektedir.

Dr. Halil İNALCIK

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
İlmî yardımcılarından

“Ferman-ı âli def'inedir,” ^{3]}

Bosnalıların istenilen askeri veremeyeceği

“Der-i devlet-mekîne maruz-ı dâi i kemîne budur ki taraf-ı Saltanat-ı Aliyyeden ferman-ı âli vârid ve derununda sugur-ı (شور) islâmiyenin muhafazası için medîne-i Saraydan muafiyetleri mukabelesinde iktiza etdikce bin beş yüz nefer tam-üs-silâh tüvânâ tüfenk-endaz hazır ve âmade etdirilüb halâ Bosna Valisi olan Devletlü Saadetlü Mehmed Paşa Hazretlerinin re'y-i rezînleri üzere serhadd-i islâmiyede vâki kılâ' ve muhtac olan mahalere vaz' oluna deyü mastûr ve musarrah olub beyn-el-ahali feth ü kıraat olundukda herbiri sem'an ve tâ'atan سماء و طاعة deyü cevab edüb lâkin biemr-il-lâhi teâlâ medîne-i mezbûrenin ahalisinden harb ü darbe kadir olanların ekseri sinîn-i sabıkada seferlerde ve alel-husus geçen senede veba marazından vefat ve kaht u galâ sebebiyle emval ve erzakını itlâf ve halâ medîne-i mezbûre ahalişi fakîr-ül-hal olmalarıyle ferman olunduğu vech üzere bin beş yüz nefer tüfenk-endaz vermeğe bir vechile iktidarımız yoktur deyü ahvalimizi der-i devlet-medara arz ve i'lâm ediver deyü iltimas etmeleriyle ol ki vâki'-ül-haldir paye-i serîr-i izzet-masîre arz olundu. „

Der-i devlete vilâyet için İbrahim Efendi yediyle irsal olunmuştur ^{4]}

Düşmanın tararruz ihtimali olduğundan merkezden asker ve para istenmektedir

“Der-i devlet-mekîne maruz-ı da'i-i kemîne budur ki bu diyar-ı kalîl-ül-i'tibar bilâdında belde-i bâb u tâb-ı Sarayın ulema ve suleha ve fukarâsından cemm-i gafir ve cem'-i kesir bu fakire gelüb meclis-i şer'-i şamih-ül-erkân ve mahfil-i din-i rasih-ül-bünyana kemal-i tazarrü' ve niyaz ile şöyle tak-

^{1]} Dr. C. Truhelka, Pabirci' iz jednoy sidzila, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni Hercegovini, 1918, XXX.

^{2]} Bak. Türkiyat Mecmuası, c. II, Sahife 626

^{3]} Sahife 1 a.

^{4]} S. 2 b.

rir-i kelâm ve tâbir-i an-il-meram eylediler ki biemr-illâhi teâlâ on seneye karibdir ki cemî-i milel-i nasâra yek-dil ve yek-cihet olduklarından naşi sinîn-i sabıkada eyalet-i Bosnada vâki Nevekin^{1]} ve Sin^{2]} ve Kostaniçe^{3]} kal'aları dahil-i eydi-i kefere-i bîdin ve tahassun edecek husun-ı metanet-nümun kalmamağla sayf ü şita kasabat ve kura çeteleri perakende itmeğin belde-i mezbûre ve havalisi fukarâsı gâh nefir-i âm tarikiyle imdad ve gâh akça ile tüfenk-endazlar dutub vech-i meşruh üzere ümmet-i Muhammede mededresan olub lâkin selâtîn-i ferman-ı ran-ı sam-i mekân ve havakîn-i kader-tuvan-ı Âl-i Osman ابدھم الله تعالى الى آخر الزمان ebbdehum-ullâhu teâla ilâ-âhir-iz-zemân hazaratiyle küffar-ı hakisar-ı dūzah-kararın ceng ü cidali ve harb ü kıtali mütemadi olmağın bu diyar-ı mahsur-uş-şeklin ekser-i kasabat ve kurasını kefere-i bîdin nehb ü garet ve seby ü hasaret ve yollar mesdud olmağile tüccarımız ticaretden münkati' ve kendi re's-i mallerini ve emval-i evkaf ü eytamı dahi sinîn-i maziyyedenberü tüfenk-endaz imdadına harc ü sarf etdiklerinden maada biemr-illâhi teâlâ birkaç sene alet-tevalî kaht u galâ dahi müstevli ve halâ haht ü galâ vâki olmağile sıgar ve kibar mütekeddir-ül-ahval ve fakir-ül-hal olub ve sinîn-i sabıkada bu diyarın tavaif-i askeriyyesi sefe'lerde ve ahalisinden harb ve darbe kadir olanlar nefir-i âm tarikiyle vardıkları yerlerde şehid ve bakî kalanları sene-i maziyyede vebadan vefat etmeleriyle halâ harb ve darba kadir âdemlerimiz kalmayub mezbûr kefere-i bîdin zuhur ve hücum etdikde nefir-i âm tarikiyle imdad ve akça ile sekban tutub feryad-resliğine tab ü tuvan ve zerre mikdarı müknet ve iktidarımız kalmadığından maada eyalet-i mezbûrenin muhafızı olan vüzera-yı izamın yarar ve namdarı ve vükelâ-yı f'hamın âkil ve müdebbir ve kâr-gūzarı Devletlü Saadetlü Cafer Paşa yesser-allâhu teâlâ fil-hayri mâ yürdü vemâ yeşâ' مايريد ومايشأ Hazretleri dahi üç dört sene mikdarı sedd-i sedid-i serhadd-i mansure-i islâmiye olan kal'a-i Tamişvarda mahsur olmağile mamelekini etbâna infak ve iksa' ve guzat-i müslimîn ve mücahidin-i dine ita edüb ve halâ mutasarrıf olduğu eyalet-i mezbûre bî hâsıl ve intifa' olmağın Vezîr-i müşarünileyh hazretlerinin dahi asakir-i vafire ve levendat-ı mütekâsireye meûnet ve bahşiş ve vazife yetiştirmeğe vechen min-el-vücuuh iktidarı olmamağıyle havf ve bim-i kefereden ümmet-i Muhammedin ahvali diğer-gün ve sigar ve kibarının ciğerleri pür-hûn olub تعالى عياداً بالله تعالى iyazen billâhi teâlâ küffar-ı bed-girdar üzere-rimize hücum ederse esbab-ı mukabele ve mukatele ve manzumve müretteb asakir mütekâsir olmamağla bu aceze ve zuafa payimal ve ukul-i kasiresi olan lâyuad velâyuhsa nisvan ve sıbyan ve muhadderat-ı ismet-i hayr-ül-edyan

^{1]} Bulamadık.

^{2]} Sinj, Dalmaçya'da Spalatadan 25-30 km. dahilde.

^{3]} Kostaynica, şimalde Una ırmağı kıyılarında.

مخدرات عصمت خيرالاديان olan din-i muhammedîden ihrac ve kendi din-i batil ve ayin-i âtıllarına sevk ve tahrif etmeleri mukarrer olub ve ümmet-i Muhammed ve bil-cümle reaya selâtin-i muhterem-i nehcir-haşem ve havâkîn-i mühtesem-i Husrev-kadem yanlarında vedit-i halik-ul-beraya olmağın bu acezenin haval-i perişanlarına terahhumen taraf-ı saltanat-ı aliyyeden Vezîr-i müşarünileyh Hazretlerine asakir-i islâm-ı zafer-encam ve mazarrat-şumul-i meûnetleriyçün iki üç yüz kise akça in'am ve irsal buyurulmazsa keyd ü mekr-i âda-yı dinden bu diyarın muhafazası mümkün olmadığı bî-reyb (bir kelime okunamadı) pay-mal-i a'dâ olmamız ihtimal-i küllî olmağın işbu bakiyye kalan zuafa ve fukara üftan ü hîzan semt-i selâmete perakende ve perişan olmak emr-i mukarrer olmağın binaen alâ zalik hâlimizi alâvukuihi der-i devlet-medar ve dergâh-ı avatîf-şîara arz u ilâm edivir diyü ilhah ve ibram ve girye-künan ikdam-ı tam etmeleriyle bu fakir dahi arz u ilâme tecasür edüb fil-vâki bu diyar-ı mahsur-üş-şekil on senedenberü küffar-ı hâksar istilâsı ve alet-tevali kaht u galâ ve enva-ı belvâ vukuu sebebiyle harab-ender-harab olduğundan maada ahalisinden cenk ve darbe kadir olanları seferlerde şehid ve mat'unen vefat ve bil-cümle etraf ve eknafa imdad ve kendülerini muhafaza için emval ve erzaklarını sarf etmeleriyle halâ bir vechile imdad ve muhafazaya kudret ve müknetleri kalmayub halleri diğer -gûn ve Vezîr-i müşarünileyh Hazretleri dahi vech-i meşruh üzere müddet-i malûmede kal'a-i mezbûrede mahsur olmağın onların dahi mameleki mebzul-i guzat olub bu tarafda levendat kısmından bakiyye kalanları cem' eyledikleri surette nefaka ve bahşîş ve vazifelerini tedarük ve edaya iktidarı olmadığı mihr-i münirden azher ve enverdir İmdi ümmet-i Muhammedin muhafazası kavaid-i mukarrere-i saltanat ve merasim-i müstemirre-i devlet olmağın eyalet-i mezbûrenin müstemil olduğu emkine ve bika ve büldan ve kurasında sakin ve katın ve mütemekkin olan ehl-i islâm muhafazası için Vezîr-i müşarünileyh Hazretlerine iki üç yüz kese akça taraf-ı saltanat-ı aliyyeden in'am ve ihsan ve irsal buyurulmaz ise ^{1]} bu diyar-ı bi berk ü barın muhafazası muhal ve bil-cümle ümmet-i Muhammed kefer-i bîdine pay-mal olmak ihtimal-i küllî olmağın ol ki vâki-ül-haldir bil-ibtigai vel-iltimas paye-i serîr-i ma'dilet-masîre arz ve ilâm olundu Bakî emr ü ferman ferman-fermanındır. (1691)

حرد في اواخر صفر سنة ثلث ومائة والف ^{2]}

^{1]} Bu vesika her halde Raşid tarihinde görülen şu kayitle münasebetdardır: «küffar-ı hak-sarın Bosna taraflarına su-i kasdı olduğunu mutazammın arz u mahzar vürud etmekle ve Belgradda muktazî bazı ümur-ı mühimme ve Bosna muhafazası için tahriri lâzım olan sekban ücreti için Belgrada elli kese akça ve Bosnaya dahi elli kese akça» gönderilmişti. (Raşid Tarihi, c. II, s. 248).

^{2]} Sontesrin 1691 ortaları.

Feryad için umur-ı serhad için tahrir ve irsal olunmuşdur ^{1]}

Düşmanın ta-
arruz hazırlık-
larına karşı İs-
tanbul'dan as-
ker ve para is-
tenmektedir —

“Der-i devlet- mekîne maruz-ı dai-i kemîne budur ki eyalet-i Bosna serhaddinde vâkı' cemî-i kılâ' ve palankalarda mütemekkin guzat-ı müsliminden Bosna Valisi Devletlü Mekmed Paşa ^{2]} Hazretlerine ve bu fakîre hitaben mahzar-ı sıhhat-eser-i melâl-engîzleri varid ve mazmûn-ı rikkat-makrûnlarında işbu cümaziyelûlânın evailinde dar-ül-harbden çıkan üsera-i müslimîn şöyle haber verdiler ki serhadd-i islâmiyede vâkı' olan ^{3]} Kal'asi kasdiyle Venedik keferesinin cümhûr-ı makhûru sarf-ı dest-maye-i kudret edüb daire-i pergâr-ı tabirden haric hilâf-ı mutad asker-i hezimet-eser ve mükemmel ve müretteb top ve cebehanesiyle kal'a-i felek-fersaları olan ^{4]} Kal'asi kurbuna saye-endaz-ı nuhuset olmak üzere olub ve kefere-i duzah-mekînin nehr-i Sava yalısında ve Bihke serhaddi havalisinde vâkı' karargâh-ı sekar-medarlarında altı binden mütecaviz Nemçe keferesi hilâf-ı resm-i kadîm kışlaya tayin ve anlar dahi Bihke kal'asi ve tevabii kılâ' ve palankaların fikr-i kâsid ile evvel baharda asker-i nuhuset- eserleriyle muhasara etmek üzere kavlı karar vesair melâin-i bîdin-i duzah-karîn dahi yek-dil ve yek-cihet olub eyalet-i mezbûre müstemil olduğu cemî'-i emkine ve bika' ve nevahî ve kura ve bıldanına intişar etmek üzere kemer-bend-i azimet i hezîmet-şiarların miyan-ı can u dil-i pür-kîn-i dalâlet-temkinlerine bend ve bil-cümle eyalet-i mezbûrede sakin ve katin ve mukim ve zain ^{5]} olan ehl-i İslâm-ı hayrencamı telef-kerde-i ateş-i neberd ve pa-beste-i selâsil ü ağılâl-i seby etmek üzere ser-i devletleri huşmend olduğu emri mukarrerdir deyü münderic olduğundan mâada Ehlune kal'asi müftisi ve kadısı fahr-ul-kudat-ilkiram Abdullah Efendi daîleri ve kal'a-i mezbûrede Cami-i hassa imamı İsmail Efendi ve ağalarından Mahmud Ağa ve Ahmed Ağa ve Yusuf Ağa ve Mustafa Ağa ve sabıka Bihke Beyi fahr-ül-ümera Abdülmü'min Bey ve kal'a-i mezbûre ağalarından Mustafa Ağa ve Mehmed Ağa ve onlardan mâada kılâ' ve palankalarda mütemekkin mücahidîn-i din ve mübarizîn-i müslimîn-i sıyanet-karînden cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr bienfüsühim bu fakîre gelüb belde-i Sarayın ulema ve suleha ve fukarasın-

^{1]} S. 5 a.

^{2]} Gazi Mehmed Paşa, eski Bosna Valisi olup bu sırada Engürus serdarı bulunan Topal Hüseyin Paşa'nın kethüdalığından 1691 de Bosna Valiliğine gelmiştir. Gazi unvanı verilen ve buradaki muharebelerde çok yararlık gösteren Mehmed Paşa 1697 de vezirlik rütbesini almış, fakat fermanı varmadan vefat etmiştir.

^{3]} Ehlune, Travnikten 70 Km. cenubi garbîde.

^{4]} Bulamadım.

dan cemm-i gafir ve cem'-i kesir ile akd-i meclis-i şer'-i hatir olunub ahval-i sâlîfe-i melâl-âmiz anlardan dahi istintak olundukda hun-ı ciğer ile nüvişte ve firistade olunan mahzar-ı sıhhat-eserlerin mezamîn-i derd-karînin herbiri tasdik ve tahkik etdiklerinden mâada şöyle takrîr-i kelâm ve tabîr-i anil-meram eylediler ki işbu diyar-ı kalîl-ül-itibarın etraf-ı erbaasında vâkı' kılâ ve palankaları dar-ül-harbe müntehi olduğundan mâada ateş-i ciğer-suz-ı harb u kıtal biemri-illâh-il-melik-il-hâdi بامر الله الملك الهادي on sene mikdarı mütemudi olmağla sinîn-i mezbûredenberi istilâ-i kefere-i fecere sebebiyle raiyyetin ekseri küffâr-ı hâk-sara tebaiyyet ve pey-enderpey kaht u galâ vukuu ile bakîleri dahi fakir-ül-hal ve zaif ve bîmecal olub ve valimiz Paşa-i müşarünileyh Hazretlerinin dahi esna-i sayfda (n) zuhur-i şiddet-i şitaya değin kapusunda olan asakir-i zafer-measir-i hamiyyet- disar ile nehr-i Sava yalıları semtinde Nemçe ve Isloven keferesinin cünûd-ı anûd-ı makhuresine rû-berû muhafazada ve şeb ü ruz ol semtin kefere-i feceresi ile neberd ü heycada sabit-kadem ve rasih olması ziyade muktezi ve mühim olduğundan naşi mesafe-i baîdede vâkı' Bihke ^{1]} ve Ehlune serhadlerine ve اسقوييه ^{2]} nahiyesine ve ol havalide vâkı' kurâsına hırvat ve قوتار ve efreng-i bed-renk laenesi kesret ve vefret üzere hücum etdikde sugur-ı ثور islâmîyede vâkı' ümmet-i Muhammed imdadına azimet etdikce kefere-i pürkin-i duzah-kemîn gayri tarafı nehb u garet ve seby ü hasaret kasdiyle inhıraf-ı inân-ı şebdiz-i fesad etmekden halî olmayub maahaza Paşa-i müşarünileyh Hazretleri sene-i maziyyedenberü dest-yari-i Hüda-yi barî ile teşmîr-i sâid-i himmet ve damen -der-miyan-ı gayret ve hamiyyet edüb itmam-ı muhafaza-i kılâ'-ı padişahîde bezl-i sa'y-i belîğ-ı bîdirîğ-ı namütenahi ederek ve şeb-i dıycûr ve ruz-ı ruşen ve baran-ı tufan-hîz demeyüb bu yazdanberü kapusu askeri ile üftan ü hîzan gâh nehr-i Sava yalısına ve gâh Bihke serhaddine ve gâh اهلونه kal'asi semtine def-i mazerrat-ı a'da kasdiyle tahrik-i rikâb-ı esb-i sür'at edüb biavn-illahi teâlâ ilel-ân kılâ-i padişahî ve ümmet-i Muhammed acezesini keyd-i âdâ-yi liyâmdan ليام muhafaza etmişlerdir. Lâkin işbu sene-i mubarekede küffâr-ı bed-fial-i dâlâlet-mealin küllî kasd-i fasidleri umum üzere eyalet-i mezbûreye hücumu mütehakkik olmağile ve bu diyarın bir avuç sipah ve zuamasından gayrı muteayyin ve müretteb askeri olmayub ve ahâlisî dahi fakr ü fâkaya mübtelâ ve bîneva olduğundan naşi taraf-ı saltanat-ı aliyeden bu fukara manzur-ı ayn-ı inayet buyrulub Bosna valilerine vefret üzere levendat-ı zafer-âyat tedarük ve tertibi için hazîne ve meûnet ve cebehane ihsan buyurulmaz ise kılâ'-ı padişahî dahil-ı eydi-i küffâr-ı

^{1]} Bihke yahut Bihaç, Şimali Bosnada Una suyu üzerinde

^{2]} Bulamadım.

hâk-sar ve bu fukara dahi pay-mâl-i süm-m-i semend-i âdâ-yi bed-girdar olmak emr-i mukarrerdir. İmdi Hasbeten lillâh-il-aliyy-il-âzîm ve liruhi resul-il-kerim رسول الكريم وروح العلي العظيم hal-i perişanımızı dergâh-ı ma'dilet-medara arz ve ilâm ediver deyü cümlesi feryad-ı tezelzül-resan-ı asümana âgaz ve ibram ve ilhah ve niyaz etmeleriyle fil-vâki ahval minval-i meşrûh üzere olduğu emr-i mukarrer ve muhakkak olmağın selâtin ve havakîn-i mesned - nişîn-i ma'dilet-istînas zîr-i cenah-ı himayelerinde olan katibe-i nası tef ü tab-ı ateş-i mekr-i düşmeden masun-üs-sâhe buyurmaları zimmet-i himmetlerine vacib ve lâzımdır. Alel-husus gayret ve hamiyet-i şahane ve ümmet-i Muhammedi mekâyid-i a'dâdan sıyanet-i bînihaye ile himaye mülûk-i pesendîde-sülûk-i âl-i Osman halled Allâhu hillâfete-hü ilel-âhir-iz-zaman خلافة الله الى الآخر الزمان hazretlerinin kavaid-i müstemirre-i saltanat ve merasim-i mukarrere-i devletleridir. Binaenaleyh eyalet-i mezbûrede vâki' kılâ ve bika' dahil-i eydi-i küffâr-ı bed-fial ve ümmet-i Muhammed acezesi nisvan ve sıbyan ile a'da-i liyâma pay-mal olmak lâyük ve sezavar görülmeyüb hal-i diger-günlarına terahhümen iltimas ve temenna eyledikleri vech üzere manzur-ı ayn-ı inayet-i padişahî buyurulmaları tazarru' ve niyazlariyle ol ki vâki'-ül-haldir alâ vukuihi bil-ibtiga dergâh-ı merhamet-unvana arz olundu. Bakî ferman dergâ-ı refî-üş-şan-ı ma'dilet-unvanıdır. (1693)

حرر في اواسط جمادى الآخرة لسنة اربع ومائة والـف

در زمان اعلم المولى العظام حضرت عيسى افندى اوزيجهوى القاضى ببوسنه.]1

Tahammülden ziyade olan tekâlif def'ine tahrir ve irsal olunmuşdur.^{2]}

Memleketin harabisi ırzünden vergilerin eskisi gibi verilemeyeceği hakkında

“Der-i devlet-mekîne maruz-ı dai-i kemîne budur ki Saray kazası muzafatından ويسوقه]3] niyabetine tabi nefsi kasaba-i ويسوقه mahallâtından Alâeddin mahallesi ahalisi meclis-i şer'e gelüb takrir-i kelâm eylediler ki sinîn-i kesîreden berü kasaba-i mezbûreye nazil olan tekâlifin beş hissesinden iki hissesi cemaatimize isabet ve nice meşak ile tahsil olunub lâkin mahalle-i mezbûrenin ekser ahalisi terk-i diyar ve vâki' olan muharebelerde şehîden vefat ve bâkî kalanlarımız fakîr-ül-hal olub vech-i meşrûh üzere tekâlif edasına bir vechile iktida-

^{1]} 1104 yılı cumaziyülâhîresi ortalarında (şubat 1693 sonlarında) mevali-i izamin en âlimlerinden Bosna Kadısı Öziceli İsa Efendi zamanında yazıldı.

^{2]} S. 5 b.

^{3]} Visoko, Saray-Bosna'nın 25-30 Km. şimali garbîsinde.

rımız olmayub sene mie ve elf (1100=1688) tarihinde mahalle-i mezbûre ahvalini ma'rifet-i şer' ile keşf etdirdiğimizde mahalle-i mezbûrenin menzillerinden doksan sekiz menzil harab ve sahibleri dahi olmayub ve bâki kalan menzil sahibleri fakr u fâkaya mübtelâ ve sâil makulesi olmağile sinîn-i maziyeden berü verdiğimiz tekâlifin rub'una iktidarımız olduğu mütehakkik ve ziyadeye tahammülümüz olmadığı sıkat-ı müslimîn ihbarıyla mütebeyyin olmağile vech-i meşruh üzere evvel verdiğimiz tekâlifin ancak rubu' hissesini kasaba-i mezbûre ahalisine imdad etmek üzere yedimize hüccet-i şer'îye dahi i'ta olunmuşdur. El-haletü hazîhi evvel verdiğimiz tekâlifin nısfını eda ettiğimizden sonra ziyade ile mutalebe ve rencide olunmamak babında der-i devlet-medardan yedimize ferma-ı cihan- muta' ihsan ve i'ta buyurulmak babında ahvalimizi der-i devlet-medara arz ve i'lâm ediver deyü ibram ve ilhah etmeleriyle fil-vâki yedlerinde olan hüccet-i şer'îye mazmunu takrîr-i meşruhlara muvafık bulunub kazıyye minval-i muharrer üzere olduğu mukarrer olmağın ol ki vâki'-haldir bil-iltimas alâ-vukuihi paye-i serîr-i ma'dilet-masîre arz ve i'lâm olundu. Baki ferman dergâh-ı ma'dilet-unvanındır. (1693)

حرر في شوال ١١٠٤ [١] العبد الداعي الفقير على القاضي
بمدينة سراي بوسنه

Etraf kadılarının arzları ve ahalipleri mahzarları mucebince tahrîr olunmuşdur ^{2]}

Yenipazar
derbendine mu-
hafaza kalesi
yapılması hak-
kında

“Âsitan-ı devlet-aşyan-ı ma'dilet-unvan turabına arz-ı dai-i natuvan budur ki Bosna civarında vâki' kasaba-i Yenipazara bundan akdem kefer-i fecerenin istilâsı ve ba'dehu haydud-ı merdûdun dahi birkaç def'a hücum ve hasaretleri sebebiyle kasaba-i mezbûre harab ve yebab ve ahalisinden kimi şühedâ ve kimi fukarâ olub perakende ve perişan ve eftar-ı halk-ullâh olmuş iken halâ bazıları yine kasaba-i mezbûreye bakıyyeden gelüb sükûn ve karar murad edüb lâkin etraf ve eknâfları mahuf ve muhataralu azîm derbendi olub kasabaları açıkda olmağile haydud ve harâmî eşkiyasından bir vechile emn ü rahatları olmamağın kasaba-i mezbûrenin bir münasib olan mahallinden hayduddan tahassün edecek mikdarı bir şeranpu binasına küllî ihtiyaçları olub böyle bir tedbir ve tedarük olunmadıkca bir vechile sükûn ve karara imkân olmayub bil-küllüye perakende ve perişan ve Bosna yolunun insidad ve inkitama

1] 1104 Şevvalinde (1693 haziranında) Saray-Bosna kadısı fakir duacı kul Ali yazdı.

2] S. 6 b.

bais olacağı mukarrerdir deyü etraf kazalardan arz u mahzar etdirüb mucebince tarafımızdan dahi arz u i'lâm iltimas etmeleriyle fil-hakika hal bast olunan minval üzere olduğunu sikat-ı müslimîn ihbar etmekle vâkı' hal der-i ma'dilet-iştimalle arz olundu. Bakî ferman der-i adlindir.

حرر في ١٥ من ربيع الآخر سنة ١١٠٥¹
(1693)

العبد الداعي للدولة العلية على القاضي بمدينة سراي بوسنة

Vilâyet umuru için etrafın ve şehrin talebiyle tahrir olunub İsbâi (اصبى) Mehmed Efendi yediyle gönderilmiştir²

Düşmanın istilâsı tehlikesine karşı İstanbul'dan istimdat hakkında

“Der-i devlet- mekîne maruz-ı dai-i kemîne budur ki medîne-i Sarayın ulema ve sulehâ ve fukarasından ve etrafı ahalisinden cemm-i gafîr ve cem'-i kesir meclis-i şer'-i hâtîre hazirûn olub şöyle takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i anil- merâm eylediler ki müddet-i mediddir ki küffâr- hâksârdan tâife-i efreng-i bed-renk اسقوق eşkıyasiyle Ehlûne ve Akhisar ve ol havâililere ve ol semtin keferesiyle³ (بناوثة) ve Maden ve ol semtlerde vâkı' kılâ' ve palankalara ve Venedik ve Karadağ haydukları ile Hersek semtlerine ve Nemçe ve Macar vesair haydud eşkıyası ile⁴ ايزورنيق ve⁵ سره بريجه ve Tuzla (طوزله)⁶ ve ol havâliye müstevli olub daima kasd-i fasid ve fikr-i kâsid ile ber vech-i muharrer bu diyar-ı mahsur-üş-şeklin her semtine hücum ve isal-i mazarratdan hali olmayub ve bu serhadd-i mansurede tahassün olunacak husûn-ı mefîne olmamağla bu kadar aâdi-i bed-nihad ile mukavemete kudretimiz olmadığından mâada harb u darba kadir olanların ekseri ma'rekelerde şehîd ve birkaç senedenberü bi emr-illahi teâlâ tevarüd ve tetabu-i kaht u galâ ile bakî kalanlarımız fakîr-ül-hal olub ba'd-el-yevm â'da-i din ile muharebe ve mukabeleye iktidarımız kalmayub ve halâ valimiz olan Devletlü Saadetlü Mehmed Paşa Hazretleri kapusunda olan asakir-i İslâm ile düşmen-i din zuhur etdikce teşmîr-i sâid-i himmet edüb merdane ve dilrane def'-i mazarrat-ı a'dada bezl-i dest-maye-i kudret edüb malik olduğu kalîl ve kesiri guzat-ı müslimîne bezl ve

¹] 14 ilkkânûn 1693.

²] S. 6. b.

³] Banya Luka şimâlî Bosna'da.

⁴] Zvornik, Drine ırmağı üzerinde.

⁵] Srebrenica, Zvornik'in 40-50 km. cenubî şarkisinde.

⁶] Tuzla, Saraybosna'nın 80 km. şimalinde.

lâkin Venedik cümhûru zîr-i destinde olan kefere-i bîdin ve sair haydud eşkıyasıyla yek-dil ve yek-çihet edüb evvel-baharda bu taraflara kasd-ı fasid ile hücumları emr-i mukarrer olduğunu üsera-i müslimîn ve serhad fukarası ihbar etmeleriyle valimiz Paşa-yi müşarünileyh Hazretlerine Devlet-i Aliyye tarafından vakt ü zamaniyle imdad ve cebehane ile serhadd-i mansure ihya buyurulmaz ise küffâr-ı hâk-sara pây-mal olmamız emr-i muhakkak olmağın imdi hal-i diger-günümüzü alâ vukuihi der-i devlet-medara arz ve i'lâm ediver deyü ibram ve ilhah etmeleriyle fil-vâki' ahval minval-i muharrer üzere olmağın şime-i kadîme-i hüsrevaniye ve âdet-i hasene-i hakaniye üzere ümmet-i Muhammede niyaz ve temennaları üzere sudur-ı merhamet ve âtifet recasiyle bu diyar-ı mahsur-üş-şeklin dest-i küffâra girifar olması lâyük ve sezavar görülmemek temennasiyle ol ki vâki'ül-haldir alâvukuihi dergâh-ı ma'dilet-unvana arz olundu Bâkî emr ü ferman dergâh-ı ma'dilet ve merhamet-unvanındır. (1694)

حرر في اواخر جمادى الآخرة سنة ١١٠٥^{1]}

^{1]} Şubat 1694 sonları